

SZOKODI JÓZSEF mb. tanszékvezető adjunktus:

A MARXIZMUS—LENINIZMUS FŐISKOLAI OKTATÁSA SZEMINÁRIUMÁNAK MÓDSZERTANÁRÓL.

A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének 1955. augusztusi határozata — az egyetemeken politikai nevelőmunkájáról — felsőoktatásunk legérzékenyebb pontjára, a hallgatók eszmei-politikai nevelésében mutatkozó alapvető hiányosságok gyors és hatásos megszüntetésére hívta fel figyelmünket. Ebben a munkában a marxizmus—leninizmus tanszékek elsődleges szerepet töltenek be azzal, hogy a marxizmus—leninista elméletet közvetlen formában oktatják, ami egyben megadja ennek a formának sajátosságait is, eltérő voltát a szaktárgyak és más, nem szaktárgyak nevelési formáitól és módszereitől. Bár a formák lényeges vonásaikban megegyeznek (előadás, szeminárium), de még itt is vannak azonosnak nem tekinthető vonások.

* * *

A marxizmus—leninizmus jó oktatása nem kis mértékben azon múlik, hogy mennyire sikerül azoknak a módszereknek megválasztása, amelyek segítségével a legjobban elérhető, hogy a marxista—leninista elméletet a hallgatók magukévá tegyék. A módszer azoknak a pedagógiai eszközöknek, fogásoknak összessége, amelyek tudatos alkalmazása biztosítja, hogy hallgatónk a marxizmus—leninizmus tanításait ne csak megtanulják, hanem azt magukévá is tegyék, hogy a tudományos igényesség mellett egyszerűvé, könnyen érthetővé tudjuk tenni a legbonyolultabbnak látszó kérdéseket is, szervezettebbé, határozottabbá és hatásosabbá a burzsoá nézetek, vallásos kötöttségek stb. elleni harcot, a materialista világnézetre való nevelést.

Az a mondás járja, hogy „ahány pedagógus, annyiféle módszer”. Ez azonban amennyire találó megjegyzés, annyira viszonylagos is, mert a módszer elsősorban nem a pedagógusok felkészültsége, egyénisége, stb. közötti különbség szabja meg, hanem az, hogy milyen tudomány oktatásáról van szó. Ez határozza meg a módszerek különbözőségét általában. Ezen belül most már az, hogy melyik oktató az alkalmazható módszerek közül melyiket és hogyan alkalmazza, az valóban rajta múlik. De nem is ez a perdöntő akkor, amikor mi valamelyik tudomány oktatásának módszere-

rőről beszélünk, hanem az, hogy — az egyéniségtől, stb. függetlenül — az oktatók ismerjék el és el is sajátítsák azoknak a módszereknek az összességét, amelyek — egyéniségüktől, stb. viszonylag függő — alkalmazása az illető tudomány oktatását egysegebbé teszi. A módszer tehát függvénye az adott tudománynak, annak a tárgynak, amit oktatunk.

Hogy a marxizmus—leninizmus oktatásának szemináriumi módszertanával érdemlegesen foglalkozni tudjunk, az illető tárgy meghatározásából kell kiindulni. E tárgy oktatása viszont — ami magában foglalja a marxi—lenini filozófiát, a politikai gazdaságtant és a tudományos szocializmust — eddig a főiskolán rendkívül szűk keretek között történt. Lényegében csak az SZKP és az MDP történetét oktattuk, amihez kevés óraszámban a nemzetközi munkásmozgalom története kapcsolódott. (Ebben a tanévben — 1955/56. — oktatunk első ízben filozófiát 40 órás tematikában.)

Az oktatásnak a tematikája — bár évről-évre javult — nem tudta teljes mértékben megszüntetni azt a gyakorlatot, amely szerint a párttörténet alapján oktatuk a marxizmus—leninizmus fő eszméit. Helyesebben, a marxizmus—leninizmus alapjai és a párttörténet oktatása különböző kombinációk alapján mindkét tárgyat magában foglaló tematika szerint történt. Részben ennek volt a következménye az, hogy több esztendő kísérletezése után nem sikerült még az oktatás jó és végleges programját elkészíteni.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa a marxizmus—leninizmus főiskolai oktatását illetően is igen lényeges konzekvenciákat tartalmaz, ami eddigi tematikánk módosítását is szükségessé teszi. Ezek a módosítások majd módszertanilag is érinteni fogják munkánkat.

Ez a tanulmány, amely a XX. kongresszus előtt íródott, a marxizmus—leninizmus főiskolai oktatásának eddig alkalmazott általános módszereit próbálja összegezni. Nem tekintheti feladatának a kongresszus e problémakört érintő anyagának általánosítását. De tekintettel arra, hogy az általános pedagógiai, módszertani elvek módosult tematika alapján is kell, hogy érvényesüljenek, úgy gondoljuk, nem árt az általános és saját módszertani tapasztalataink közrebocsátása.

A fentiek alapján ezután is érvényre kell hogy jussanak munkánkban pártunknak az egyetemi oktatásra hozott határozatai, valamint az Oktatásügyi Minisztériumnak „A szemináriumvezetés módszerei” c. levele. (Megjegyzés: mivel eddig nem adtuk helyes értelmezést az SZKP és MDP története főiskolai oktatásának, a továbbiakban e tárgy — azaz a párttörténet, ami a marxizmus—leninizmus alapjaival kombinálódott — szemináriu-

maint „marxizmus—leninizmus szeminárium” általános fogalommal jelölöm és a példákat is ilyen értelmezéssel említem.)

* * *

Mi a szeminárium? mi a célja és feladata? A szeminárium az oktatásnak az a formája, ahol a hallgatók egyéni tanulmányi munkájukról a foglalkozást vezető oktató és hallgatói kollektíva előtt adnak számot, közvetlen anyag- és véleményközlés formájában, a közös munka alapján sajátítják el még mélyebben az egyénileg feldolgozott anyagot, s alakítják ki a marxizmus—leninizmus tanításairól a helyes véleményt. A szeminárium célja és feladata az, hogy a hallgatók az egyénileg tanulmányozott anyag kollektív feldolgozása során igazolják ismereteiket és mélyebben tárják fel a tanulmányozott anyag alapvető problémáit, hogy tulajdonságukká és felfogásukká tegyék a dialektikus-materialista gondolkodásmódot, hogy kialakítsuk bennük a szocialista ember alapvonásait, jellemét.

A marxizmus—leninizmus szemináriumok általában különböznek a más tárgyak szemináriumaitól, gyakorlataitól. Ezt a különbséget szerintem a következők adják:

1. Az előző tárgy szemináriumai — a tanulmányi anyag feldolgozása és a vezetőnek a hallgatókkal, azok munkájával való foglalkozása alapján — a politikai nevelőmunka közvetlen kiszugárzását, a foglalkozások színvonalának emelése a politikai nevelőmunka hatásának közvetlen növekedését eredményezik. Ezek a szemináriumok a Kommunisták Pártjának világnézete közvetlen oktatásának fórumai.

Az utóbbi tárgyak szemináriumai, gyakorlatai mindezt lényegében az azokon tárgyalt anyag elsajátításának folyamatában, azok eszmei-politikai megalapozottságán keresztül, azaz közvetett formában érik el. Ez nem jelenti azt, hogy a marxizmus—leninizmus oktatója egyedülálló típus a főiskolán, de jelenti a marxizmus—leninizmus szemináriumok különleges szerepét felelősségét a hallgatók nevelésében. Továbbá azt is, hogy valamennyi oktatónak, szaktárgyától függetlenül, képviselnie kell azt az eszmei-politikai irányvonalat, amelyik biztosítja a hallgatók nevelésének egységét.

2. A marxizmus—leninizmus szemináriumok bizonyos értelemben anyagkövető jellegűek. Ezt úgy értelmezem, hogy anyaguk az előadások anyagával a legszorosabb egységet képezi. A szemináriumok tematikájukban nem térhetnek el az előadások tematikájától. Általában megtartják az előadás anyagának fő kérdéseit vagy azokból a legfontosabbat. Miből következik ez? Lényegében az előadás általános célkitűzéséből, mely arra irányul,

hogy az események dialektikus összefüggéseinek leglényegesebb vonásait, ill. a marxizmus—leninizmus alapvető eszméinek mondanivalóját feltárva és magyarázva, elindítsa a hallgatókat az önálló tanulás útján. Azon az úton, amelyen nekik maguknak kell megtalálniuk és még alaposabban megérteniük azokat a törvényszerűségeket és széleskörű összefüggéseket, amelyeket az előadás a leglényegesebb elvi kérdések fejtegetésén keresztül előre vetített. Így nem is lehet célunk, hogy az előadástól függetlenül más, vagy az előadásban egyáltalán nem érintett anyagot tárgyaljunk a szemináriumon. Megtehetnénk, de így a hallgatók oktatása hézagos és rendszertelen lenne. Miért? Azért, mert az előadáshoz kapcsolódó, illetőleg az előadás alapját képező kötelező irodalmat (természetesen az előadásnak nem lehet feladata ennek ellenére a kötelező irodalom teljes ismertetése) a hallgatók önállóan feldolgoznák ugyan, de szemináriumon nem bővítenék az előadás anyagához kapcsolódva a hallgatók ismereteit, hanem más kérdés tárgyalásába fognánk. A szeminárium szervesen kell, hogy kapcsolódjék az előadáshoz. És éppen azért, hogy az előadáson ismertetett marxi—lenini tanításokat a szemináriumon — a hallgatók egyéni tanulására alapozva — tartalmukban gazdagítsuk, meggyőző erejüket növeljük a szeminárium tagjai felé. Fontos ez azért is, mert az előadásnak nem lehet feladata egyes tanítások olyan értelmű magyarázata, hogy azok alaposabb feldolgozására szemináriumon már ne lenne szükség. Fontos annál is inkább, mert az előadáson nem győződhetünk meg arról, hogy a hallgatók megértenek-e mindent. helyes egyéni véleményt alakítanak-e ki az ott hallottakról, vagy bizonyos dolgokat máshogyan értelmeznek stb. Tehát ha a szemináriumot nem kapcsoljuk az előadás anyagához, esetleg elsiklunk olyan kérdések felett, amelyeknek elvi tisztázása a nevelés szempontjából múlhatatlanul szükséges volna.

Ezzel szemben viszont más tárgyak szemináriumi, gyakorlati, általában eltérhetnek az előadásoktól és önálló tematikájuk is lehet (pl. irodalom, pedagógia stb.).

A szeminárium céljának és feladatának megvalósítására a szoros értelemben vett módszerek mellett vannak olyan lehetőségek, amelyek felhasználása igen fontos. Melyek ezek? Az első az, hogy a szemináriumvezetőnek módjában áll a legszorosabb, tartós — nemcsak formális tanár és diák, hanem eszmei — kapcsolatot megalapozni és egyre mélyíteni közte és hallgatói között. Ez képezi az alapját annak, hogy szakmai-politikai tekintélyét erősítse, s helyes nézeteivel a hallgatók politikai fejlődését közvetlenebbül is befolyásolja. A második, hogy mint oktató. állandó figyelemmel kísérheti hallgatóinak tanulmányi munkáját, politikai

fejlődését, magatartását, hogy ellenőrizheti s minden téren a maximumát adhatja annak a nevelőmunkának, amit azok tanulmányi téren igényelnek, s ami szocialista jellemük kialakításának ugyan-csak fontos követelménye. A harmadik, hogy a szemináriumi csoport tagjaival való állandó jellegű foglalkozás lehetővé teszi olyan tanulmányi csoport kialakítását, melyet a kollektív munka, az egymás munkájáért való felelősségérzet, a bírálat és önbírálat szelleme hat át.

* * *

Ezek után nézzük meg azokat a feltételeket és módszertani eszközöket, amelyek alapkövetelményként jönnek számításba a hallgatók oktatása-nevelése érdekében.

A módszer a nevelésnek nem „mindenható”, egyedülálló eszköze; a módszer csak annyiban ér valamit is, ha az találkozik a szemináriumvezető egyértelműen jó felkészültségével, ha a módszert igényes tartalommal tudjuk megtölteni.

Az első lépés tehát, hogy a szemináriumvezető alaposan ismerje és tudja is a feldolgozandó anyagot, annak sokirányú összefüggéseit, hogy hallgatóinak munkáját magabiztos tudásérzettel tudja irányítani. De ez még a gyümölcs megérlelésére nem elég. Mert van olyan szemináriumvezető, aki éppen erre a tudásra alapozva, megelégszik magával és várja munkájának eredményét. A véletlenre bízza az ilyen oktató a nevelőmunkát. He-lyesebben, elhanyagolja hallgatóinak tudatos és tervszerű nevelését.

A szeminárium jó vezetése sok vonatkozásban még nagyobb felkészültséget igényel, mint az előadás megtartása. Az előadó kétségtelen, hogy a témával kapcsolatos valamennyi művet, dokumentumot áttanulmányozza, hogy jó előadást tudjon tartani. Az előadását leírja vagy vázlatot készít. Azaz, egy előre elkészített előadással, előre kidolgozott kérdésekkel áll hallgatói elé, amit pusztán közöl velük, de utána nem beszélik azt meg. A szemináriumvezetőnek viszont fel kell készülnie arra, hogy hallgatói sok olyan kérdésre is kíváncsiak, melyeket az előadás csak érintett, vagy amelyekre a kötelező irodalom nagyon vázlatosan, utalássze-rűen tért ki. A vezető, alapos felkészültsége híján, nem tud kielégítő választ adni, ami a hallgatókban nem a legkedvezőbb képet alakítja ki. De nem is ez a lényeg, hanem az, hogy a hallgatók általánosan érdeklődését nem tudja úgy kihasználni a nevelésre, mint ahogyan arra szükség volna.

A jó felkészüléssel párosulnia kell annak, hogy a szemináriumvezető rendszerezi magában az anyagot, meghatározza a szeminárium célját az adott téma alapján. Azaz: a szeminárium anya-

gát azok köré a legfontosabb kérdések köré csoportosítja, melyeknek hallgatói által való elsajátíttatása azoknak nemcsak nagyobb tudásbeli képzettségét, hanem a nevelés hatásfokának növelését is eredményezi. Éppen ezért „a szeminárium anyagává általában egyes klasszikus műveknek, vagy egyes elvi kérdéseknek klaszszikusok alapján történő magas színvonalú feldolgozását kell tenni”.²

A szeminárium vezetőjének arra kell törekednie, hogy a szeminárium anyagát ne az előadás teljes anyagára, vagy az egész témát felölelő anyaghalmazra támassza ki, hanem azoknak a kérdéseknek megbeszélését tűzze ki célul, amelyek a legalapvetőbbek a hallgatók marxista—leninista nevelése szempontjából. Így elejét tudjuk venni annak, hogy minden gondolkodás nélkül bemagolják az anyagot és azt a szemináriumon visszadarálják nekünk és egyben kényeztetjük, készítetjük és ösztönözzük őket az önálló gondolatalközlésre, az egyéni véleményalkötlésre, valamint annak felismerésére, hogy a marxizmus—leninizmus tanításai a valóságban gyökereznek és a valóságot tükrözik.

A szemináriumvezető felkészülése — már az eddigiekből is következik — kétoldalú. Felkészülésének egyik oldalát a szemináriumra kerülő anyag alapos elsajátíttatása, másik oldalát pedig a módszerbeli felkészülés, azoknak az eszközöknek a megválogatása adja, melyek segítségével a szeminárium célkitűzését a legeredményesebben meg tudja valósítani. S hogy ez a kettős oldal — most már egységben — a szemináriumon kifejezést is nyerjen, ahhoz szükséges a vázlat, amely tömören magába foglalja az egész szeminárium tartalmi és módszerbeli gondolatmenetét, a sajátos nevelési lehetőségekre való utalásokat, a kérdések lényegének összefoglalását, s amely biztosítja a szeminárium teljes logikai egységét. Szemináriumi vázlatra a szemináriumvezetőnek legalább annyira szüksége van, mint az előadónak az előadás vázlatára. A vázlat készítésének és használatának célszerűsége nem vitatható. De igazán célszerűvé akkor válik, ha a szemináriumvezető az abba bevett gondolatokat el is sajátítja, magáévá is teszi. Így a vázlat már csak azt a célt szolgálja, hogy az anyagban s a szeminárium vezetésében való biztonságérzetét növelje, ellenőrizze magát, nem hagyott-e ki valamilyen lényeges részt. Továbbá, hogy a beszéd, vagy a hallgatók feleletének figyelése közben — ami a vezetőt leköti — a vázlatra való pillantással kapcsolni tudja logikai sorrendben az adott kérdéshez a következőket. Így a vitát élénkebbé, tartalmasabbá, módszeresebbé tudja tenni.

A szemináriumvezetőnek gondot kell fordítani a szeminárium szerkezeti felépítésére és annak következetes megtartására.

Ha ezt megteszi, a hallgatók is megszokják, ami biztosítja a szeminárium technikai gördülékenységét. A szeminárium szerkezetileg három részből áll.

Az első rész — ami maximum 5—10 percet vesz igénybe — olyan mozzanatokat foglal magában, mint a hallgatók jegyzetnek futólagos ellenőrzése, néhány hallgató jegyzetének rövid áttekintése útján annak megállapítása, — jelentkezés alapján —, hogy fölkészült-e mindenki, vagy ki miért nem készült, s végül olyan fegyelmező intézkedés, mint a füzetek elrakása, tiszta papír, vagy külön szemináriumra célra használt füzet előkészítése, amelybe a hallgatók a kérdéseket, feleletük vázlatát, mások feleletét, a feleletekben elkövetett hibákat, a szemináriumvezető összefoglalóját stb. jegyznek fel. Ehhez a részhez tartozónak tekintem a szeminárium fő kérdéseinek együttes közlését is. Vagy ha a szemináriumvezető más módszert követ, akkor az anyag feldolgozása technikai menetének közlését. Ez — bár nagy vonalakban — elősegíti, hogy a hallgatók már a munka megkezdése előtt rendszerezék az anyagot és mondanivalójukat. Helyes, ha a szemináriumvezető itt ismerteti általánosságban a szeminárium célját is, tehát, hogy milyen anyagegységet vesznek át, s az anyag megbeszélése során a hallgatók majd milyen lényegesebb részek magyarázására, vitatására fordítsanak nagyobb figyelmet.

A második része — ami a kétórás szeminárium kb. 85 percét tölti ki — az anyag feldolgozását öleli fel, az előzőleg már közölt fő kérdések sorrendjében, vagy ha a szemináriumon más módszert alkalmaz a vezető, akkor annak alapján. Ennél a résznél, hogy a hallgatók könnyebben és gyorsabban el tudjanak mélyedni az anyagban, jó, ha a vezető néhány vázlatos utalást tesz a beszélgetés tárgyára vonatkozóan és néhány percnyi gondolkodási időt ad a felkészülésre.

A harmadik rész — kb. 5 perc — a szeminárium záróértékeléséből áll. A vezető röviden értékeli a hallgatók szeminárium szereplését, megdicséri a jól felkészülteket, s megrója azokat, akik elhanyagolják a tanulmányi munkát.

Sajátos helyet foglalnak el oktató-nevelő munkánkban az első szemináriumok. Nemcsak azért, mert a középiskolában a főiskolára került hallgatók nem tanulnak marxizmust — leninizmust, hanem azért is, mert egyáltalán olyan új formákkal találkoznak mint a szeminárium, s a jó tanulmányi munka olyan új feltételeivel mint a jegyzetelés és a tananyag önálló feldolgozása. Az a „szabadság”, ami a tanulmányi munkában és iskolán kívüli életükben nekik mint új, s „kedvező” tényező jelentkezik a középiskola bizonyos kötöttségeivel szemben, egyben olyan gátakat is jelent számukra, amelyek leküzdésében nekünk tevékeny részt kell vállalni.

Ennek a kezdeti segítségadásnak kétirányúnak kell lenni. Az egyik inkább technikai jellegű. Ismertetjük, hogy az önálló tanulás hogyan függ össze a szeminárium munkával. Megmagyarázzuk és bemutatjuk a kötelező irodalom valamelyik részletén az ésszerű jegyzetkészítést stb. Nem kész receptet adunk az igaz, s az eredmény azon nyomban nem is mutatkozik, de segítünk áthi-

dalni nekik azokat a kezdeti nehézségeket, amelyekkel szembetalálják magukat. A másik már tartalomba vágó, s furcsán hangzik: a hallgatóknak a dialektikus gondolkodás útján való formális elindítása. Ugyanis a tapasztalat az, hogy ahogyan még nem hozták a középiskolából magukkal az önálló munka készségét, ugyanúgy a gondolkodásuk is tantárgyízű, mechanikus és képtelenek sokszor a legegyszerűbb összefüggések megmagyarázására is anélkül, hogy azt be ne magolnák. Ezzel számolva, helyes, ha a bevezető témánál, pl. a tudományos szocializmus keletkezésének szükségességénél időt szakítunk és elmagyarázzuk, hogy hogyan lehet eljutni a társadalomtörténeti ismeretek alapján ahhoz a végkövetkeztetéshez, hogy a tudományos szocializmus megszületése éppen arra és nem korábbi, vagy későbbi időre esett. Ez korántsem hozza még azt az eredményt, amit mi végül is el akarunk érni hallgatóinknál, hogy ti. a dialektikus-materialista gondolkodásmódot vérükké tegyük, de az erjedést ilyen módon kissé leegyszerűsítve el lehet indítani bennük, ami ugyanakkor nevelő munkánknak már szerves tartozékaként jelentkezik. S már a bevezető témánál — sőt különösen itt — a marxizmus—leninizmusnak „nehézségét” nem eltitkolva, arra kell törekednünk, hogy feltárjuk hallgatóink előtt e tudomány erőnyeit, szépségeit. stb., illetve, hogy ezt a tudományt megszerettessük velük. Mindez nem jelenti azt, hogy hallgatóinkkal az első szemináriumokon tanulmányi téren engedékenyek legyünk. Annak a segítségadásnak, melyre az első időben különösen rászorulnak, párosulnia kell tanulásuk következtetés ellenőrzésével.

Az első szemináriumoknak ez a sajátos vonása, — amely nem valami külön szemináriumi típust jelent — később megszűnik, s a hallgatók segítségének különböző formái önálló tanulmányi munkájuk idejére esnek, azaz a szemináriumok fokozatosan elveszítik azokat a „kinövéseket”, amelyek lényegében nem képezik egyetlen normál szemináriumnak sem szerves részét, s csak későbbi munkánk könnyítéséért kapcsolódnak az első időkben a foglalkozásokhoz.

* * *

A marxizmus—leninizmus alapjal szemináriumok általánosan elterjedt módszere a szemináriumi anyag fő kérdések alapján való feldolgozása.

A fő kérdéses módszer lényegét az adja, hogy a szemináriumi anyagot az előadás, ill. a kötelező irodalom alapján a legfontosabb elvi kérdések rendszerezett megbeszélésének biztosítása érdekében egy. vagy két fő kérdés köré csoportosítjuk. A fő kérdés közlése s a hallgatók néhány perces felkészülése után a

szemináriumvezető felszólít valakit, aki a kérdésre válaszol. A vezetőnek arra kell törekednie, hogy „a feltett kérdésre a hallgató kerek, összefüggő, nagyobb igényű, legalább kb. 10 perces felszólalásban válaszoljon”.³ Ez a felelet azt a célt szolgálja, hogy az egész kérdést érintve, alapot adjon a többi hallgatók kiegészítő, vagy vitát kezdő hozzászólásának. A vezetőnek azonban vigyáznia kell, nehogy a vita egyoldalúvá, felszínessé váljon, éppen ezért közbevetett apró kérdésekkel irányítani kell a munkát. Ennek a módozatai különbözők lehetnek. A foglalkozás menetét lehet úgy vezetni, hogy a főkérdésre adott válasz után nyomban egy ahhoz kapcsolódó, annak egy részletét érintő kérdést intéz hallgatóihoz, s akkor végig követi ezt a formát, amivel a fő kérdésre adott feleletben elkövetett hibákról folyó vitát is módszeresen irányítani tudja. Lehet azt is alkalmazni, hogy a fő kérdésre adott felelet elhangzása után a hallgatók hozzászólását nem befolyásolja kérdéseivel, elsősorban csak arra ügyel, hogy a hozzászólások ne térjenek el a kérdés tartalmától, s a végén, amikor már nincs több érdemleges hozzászóló, akkor tesz fel a megbeszélés során elmaradt részekre vonatkozó kérdéseket. Lehet olyan szemináriumvezető, aki sem az első, sem a második formát nem alkalmazza, hanem „több hozzászólás nem lévén”, vagy összefoglalja, vagy egyszerűen átér a második kérdésre. Ez nem helyes, mert így a nevelőmunkája elveszíti céltudatos jellegét. A szemináriumvezetőnek aktívnak kell lenni. Érdeklődéssel, buzgalommal és szenvedéllyel kell bekapcsolódnia a hallgatók munkájába, hogy így tartalmasabbá tegye a szemináriumot. Arra viszont vigyázni kell, hogy a főkérdéses módszer ne legyen merev, vagy hogy ne árássa el a vezető kérdések özönével hallgatóit, mert abból semmi jó nem kerekedik ki. Hogy mi sült ki az ilyen szemináriumból, arra az alábbi példa szolgál.

Az egyik szeminárium a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusával foglalkozott. Amikor a felelő befejezte a fő kérdésre adott válaszát, a vezető azon nyomban négy, majd — mivel a hallgatók jegyezték a kérdéseket és gondolkodtak is azokon — néhány másodperc múlva két újabb kérdést tett fel. (1. Mi szükséges a népfront működéséhez? 2. Hogyan érték azt, hogy a háború által okozott károkat a burzsoáziára kell hárítani? 3. Hogyan érték azt a vádat, hogy a népfront a kommunisták számára csak manőver? 4. Miért érdeke a munkásosztálynak a népfrontban való részvétel? 5. A munkásosztály számára miért fontos a tömegek megnyerése? 6. A tömegek megnyerése szempontjából miért fontos a népfront létrehozása?)

A végeredmény az lett, hogy a hallgatók feleltek, de érdemleges, s egy-egy kérdésre irányuló választ a vezető nem kapott amire végül már ő maga sem törekedett. Ehhez, úgy gondolom, nem kell kommentár. Az az elfogadható, ha a szemináriumvezető egyszerre csak egy kérdést intéz hallgatóihoz, s addig egy lépést sem megy tovább, amíg azt meg nem beszélük.

A szeminárium főkérdéses módszerére végezetül két megjegyzésem van. Az egyik az, hogy nem gyümölcsöző az első időben, még a bevezető szemináriumok után sem, azonnal áttérni erre a módszerre. A hallgatók tapasztalatlansága, tanulási nehézségeik és még sok gátló körülmény azt eredményezi — tapasztalatom szerint —, hogy a hallgató a fő kérdésre nem tud egységes, összefüggő feleletet adni. Felelete általános lesz, amely nélkülöz minden további tárgyalási, vagy vitaalapot. Éppen ezért első témáknál szerintem az a helyes, ha a szemináriumi anyagot apró kérdések alapján dolgozzuk fel.

Ez még segítséget is jelent abban, hogy így rávezetjük hallgatóinkat az anyag összefüggéseinek részletesebb elemzésére, azokra a módszerekre, amelyek később a főkérdés alapján megtartandó szemináriumot jobbá teszik. A másik megjegyzésem, hogy vannak olyan szemináriumi csoportok, ahol ennek a módszernek (főkérdéses) az alkalmazása még II. éven sem hoz kielégítő eredményt. Főiskolánkon ilyen pl. a földrajz-rajz szak. Csaknem mindegyik hallgató rendkívül vontatottan beszél. Nem tudja mondanivalóját logikus sorrendbe szedni, a gondolatokat értelmetlenül egymáshoz kapcsolni. Annyira mozakszerű általában a feleletük, hogy a főkérdéses módszer kudarcot vall. S ha alkalmazzuk, akkor erőltetetté, formálissá válik. Ennél a csoportnál is a leghelyesebb még mindig az anyagnak kisebb részt felölölő kérdések alapján való megbeszélése. Azonban az ilyen csoportoknál is törekedni kell arra, hogy a főkérdéses módszer alkalmazása előbb-utóbb érvényre jusson.

A fenti főkérdéses szemináriumi típus mellett véleményem szerint még vannak olyan típusok, amelyek alkalmazása — bár nem olyan általánosan, mint az előző — eredményre vezet. Melyek ezek? 1) a műelemzés módszerét, 2) a „vitaindító” referátumos módszert és 3) a kiegészítő referátumos módszert alkalmazó szemináriumok.

1. A műelemzés módszerének alkalmazása hasznos és előnyös egy-egy nehezebben érthető, vagy olyan klasszikus műnél, amely sok olyan fogalmat tömörít magába, melyekkel a hallgatók még nem találkoztak. Nem haszontalan ilyen értelemben pl. a Kommunista Párt Kiáltványából elemezni a proletárdiktatúráról, vagy a kommunistákra szórt rágalmakról, vagy a kommunisták taktikájáról szóló részt. Ezt az I. évfolyamon alkalmaztuk és úgy érzem, hogy hasznos volt. Ezzel segítünk is hallgatóinknak abban, hogy hogyan, milyen módon lehet egy-egy klasszikus mű mondanivalójának lényegét a legkönnyebben megtalálni, annak saját szavainkkal helyes értelmezést adni.

2. A „vitaindító” referátumos módszer alkalmazása a hall-

gatók tanulmányi munkájának azon a fokán lehetséges és eredményes, amikor már eljutottak oda, hogy képesek az önálló munka és anyaggyűjtés alapján legalább 15 perces referátumot készíteni. A szemináriumvezető a referátumot készítő hallgatóval előre megállapodik, hogy milyen kérdésekről beszéljen, s a hallgató úgy készíti el referátumát, hogy alapjául tudjon szolgálni a kétórás szemináriumnak. Amikor a hallgató a referátumát elmondta, megbírálják, elemzik annak erőnyeit és árnyoldalait, s a referátum kérdései alapján megkezdik az anyag lényegesebb részeinek bővebb elemzését, kiegészítését. Megvalósítható ez a módszer úgy is, hogy a szemináriumi anyagnak csak egy részét foglalja magában, s így a szemináriumnak kb. felét fordítják a referátum elemzésére, másik felében pedig egy fő kérdést beszélnek meg. Ha már ezt a módszert alkalmazzuk, helyesebb az első formának a betartása, amely színvonalasabb, tartalmasabb foglalkozást eredményez. Élénkíteni, tartalmában gazdagítani lehet azt úgyis, ha előre kijelölünk egy korreferenst, aki a szeminárium előtt áttanulmányozza a referátumot és az ő bírálatának elhangzása után kezdődik meg az általános vita. Arra viszont ügyelni kell, hogy a referátumot készítő hallgató ne a szeminárium előtt egy—két héttel, hanem jóval előbb (akár 2 hónap) ismerje témáját, hogy minél alaposabb munkát tudjon végezni. Vigyázni kell arra, hogy a referátum túl hosszú ne legyen és hogy a vita ne a referátumról, (formai dolgokról), hanem a témáról szóljon.

3. A kiegészítő referátumos módszert nem tudom, hogy valahol kipróbálták volna. Még mi sem kíséreltük meg ennek a módszernek alkalmazását, de úgy gondolom, hogy hasznosítható. A sajátossága az, hogy ennél a referátum vagy egy kérdés megtárgyalása után, vagy a szeminárium végén hangzik el (10 perc). Erről vitát nyitni nem feltétlenül szükséges. Célját tekintve, éppen ezért különbözik a „vitaindító” referátumtól, mert amíg az utóbbinak a feladata, hogy alapot adjon a szemináriumi munkának, addig az előbbi vagy a megtárgyalt anyag tanulságait összegezi, vagy egy ahhoz kapcsolódó, szemináriumon fel nem dolgozott részt ismertet a hallgatókkal. A témájának megválasztásánál arra kell törekedni, hogy agitatív, nevelési célunknak a legközvetlenebbül megfelelő legyen. Mivel általában efelett vitát nem indítunk, a szemináriumvezetőnek előtte teljes alaposággal át kell néznie, hogy elvi hibák ne legyenek benne.

A szemináriumoknak ez a csoportosítása azonban egyáltalán nem meríti ki a marxizmus—leninizmus alapjai módszereinek tárházát. A fenti alapvető, helyesebben általános módszerek mellett az oktatói-nevelői eszközöknek és fogásoknak egész gazdag-

ságát találjuk, amelyek „biztosítják az eszmei-politikai színvonal emelését, elősegítik a marxizmus—leninizmus alkotó elsajátítását, a dogmatizmus kiküszöbölését, a hallgatók önálló gondolkodásra való nevelését.”⁴

A szemináriumvezető általános törekvése elsősorban abban kell hogy kifejezést nyerjen, hogy hallgatóival megértesse azokat a társadalmi összefüggéseket, amelyekről a marxizmus—leninizmus tanításai szólnak. Éppen ezért a szemináriumvezető csak anynyi anyag megbeszélését vegye tervbe, amely biztosítja a szeminárium anyagának alapos megbeszélését. Ha túl nagy anyagot veszünk, akkor elnagyoljuk a kérdéseket, a nevelőmunkánk is csorbát szenved.

Hogy az anyagot a hallgatók minél tartósabban elsajátítsák, nagy gonddal és körültekintéssel kell megfogalmazni azokat a közbevetett kérdéseket is, amelyek már bizonyos foglatokra vonatkoznak. Azon, hogy mi hogyan fogalmazzuk meg a kérdést, sokszor eldől, hogy a vonatkozó rész érthetővé válik-e számunkra, vagy pedig homályban marad. Ugyanakkor a hallgatókat ez gondolkodásra is készíti. Pl. a pártról szóló résznél, ha meg akarjuk értetni a hallgatókkal, hogy a Kommunista Párt nemcsak a proletárlátás, hanem valamennyi elnyomott és kizsákmányolt érdekéért harcol, így is lehet kérdezni: mi mutatja, hogy a Kommunista Párt valamennyi elnyomott és kizsákmányolt érdekéért harcol? — s lehet így is: azt tanulták, hogy a párt a munkásosztály élcsapata; mivel magyarázható akkor az, hogy nemcsak a munkásosztály legjobbjai, hanem parasztok és értelmiségiek is helyet kapnak a párt soraiban? Szerintem helyesebb az utóbbi kérdés, mert érthetőbb és jobban meggondolkoztatja a hallgatókat, élénkebb vitát eredményez, s az anyagrészt is jobban elsajátítják.

Nagy figyelmet kell fordítani a szemináriumon azokra a kérdésekre, amelyek magyarázása a párt eszmei-gyakorlati szempontjából, éppen aktualitásuknál fogva rendkívül jelentősek. Ne szalasszunk el egyetlen alkalmat sem, amely megadja a lehetőséget e tanításoknak mai életünkhöz való kapcsolására, mert mellett, hogy cáfolhatatlan bizonyítékot szolgáltatunk ezzel hallgatóinknak a marxizmus—leninizmus tanításainak általános érvényűségéről, megvan a lehetőség arra is, hogy e tanításokat alkotó módon sajátítsák el. Pl. akkor, amikor a bevezető témánál az osztályharc három fő formájáról beszélünk — alapozva a hallgatók általános ismereteire —, megkérdezhetjük, hogy az osztályharcról szóló marxi—lenini tanításnak milyen vonásaival találkozunk ma nálunk. Ha még nem is foglalkoztak azzal, hogy a proletárdiktatúra rendszerében a munkásosztálynak az osztályharc vívá-

sára olyan új eszközök (államhatalom, stb.) állnak rendelkezésére, amelyek kapitalista viszonyok között nincsenek meg, de mégis gondolkodóképességüket fejlesztjük, s közelebb visszük őket ahhoz, hogy a jelenségeket dialektikusan értékeljék. Az elmélet és gyakorlat egységének szemináriumon való biztosítása tehát két formában valósulhat meg. Egyrészt úgy, hogy az adott marxista—lenini elméletet a történelmi események általános tükrében értékeljük, másrészt pedig úgy, hogy azt vonatkoztatjuk napjainkra is. Helyes, ha a szemináriumvezető a lehetőségnek ezt a kettős oldalát mindig szem előtt tartja és törekszik is megvalósításukra. Csaknem egyértelmű a fentivel az, hogy a szemináriumvezető ne elégedjen meg csak azzal, hogy a hallgatók a marxizmus—leninizmus tanításait megtanulják, hanem törekedjen annak meglátatására és megértetésére is, hogy a kommunista párt e tanításokat hogyan alkalmazza további gyakorlati munkájában. Pl. amikor a párról tanulnak, világos magyarázatot kell hogy kapjon az is, hogy a mi pártunk hogyan biztosította élcspat jellegét, stb.

Hogy a szemináriumvezető jól meg tudja felelni a fenti követelménynek, ehhez nélkülözhetetlen a termeléssel való kapcsolata is. (Egy üzem, vagy tsz munkamenetének alapos ismerete.) Ez nagyban hozzájárul ahhoz a törekvésünkhöz, melynek célja annak bebizonyítása, hogy a marxizmus—leninizmus nem holt anyag, hanem az életet formálja át.

Nem lényegtelen, s a szeminárium eredményességének feltétele az is, hogy a szemináriumvezető a szó legnemesebb értelmében legyen pedagógus. Találja meg azokat a lehetőségeket, az anyagrészt tényleges tartalmán túlmenően, amelyek felhasználása nevelőmunkáját még intenzívebbé teszik. Nemcsak élményszerű, de ügyes nevelői fogás, ha pl. az MDP történetének valamelyik szemináriumára meghív régi kommunista harcost, aki elmondja a munkásmozgalomban szerzett élményeit és azt, hogy hogyan dolgozott a Kommunista Párt az illegalitás viszonyai között. Vagy a termelészövetkezeti mozgalomról szóló szemináriumon, akár előzetes megegyezés alapján beszélhet olyan, politikailag is szilárd hallgatót, akinek szülei tsz-tagok, aki elmondja, hogy hogyan, milyen körülmények között léptek be szülei a termelészövetkezetbe. Vagy akár egy jól dolgozó tsz elnökét, vagy vezető tagját is meghívhatja, aki élményszerűen beszámol a tsz munkájáról. Ugyanakkor a gyakorlati példa hat hallgatóink között is.

A szemináriumvezető nem csak oktat, hanem nevel is. Nevelő szerepének nem úgy kell jelentkeznie, hogy az anyag feldolgozását helyesen (formális értelemben) irányítja és magyarázza, hanem úgy, hogy azt tudatosan, minden lehetőséget számbavéve, a

hallgatók közvetlen, aktív nevelésére használja fel. Erre az eddigieken kívül még több lehetőség is kínálkozik.

A hallgatók számtalan feleletben elvi hibát követnek el. Sok szemináriumvezető azt teszi, hogy ő maga kijavítja a hibát. Az egyik szemináriumon egy hallgató azt mondta, hogy az 1929/33-as gazdasági válságnak sajátossága volt, hogy nem terjedt ki Németországra. A szemináriumvezető közbeszólt, hogy „ezzel én nem értek egyet” (!) Vagy mások azt teszik, hogy ha a hallgató feleletében hibát ejt, akkor megismételik a hibás részt, s hozzáteszik — „helyesen mondta ezt?” — mire valamelyik hallgató kijavítja, a vezető igenlő választ ad rá, s így a vita lehetőségét is elejti. A fenti példa is elég annak igazolására, hogy hogyan nem, de mutatja azt is, hogy hogyan lehet szenvedélyes vitát rendezni, hogyan lehet a bírálat és önbírálat szellemét fejleszteni. Mert amíg a hallgató téves megállapítását egyik oldalról bírálják, addig ő éppen ezért — ha meggyőződik álláspontja helytelenségéről — arra kényszerül, hogy beismerje tévedését, esetleg azt, hogy nem készült fel a szemináriumra. A hallgatók aktív vizsgálása, vitaszellemének állandó fejlesztése, az anyag feldolgozása a nevelés szempontjából nélkülözhetetlen. Nem kis feladat annak az elérése, hogy pl. amíg a főkérdést valaki feleli, addig a többiek éberén figyeljenek, a feleletet nyomon kövessék. Szerintem ennek elérésére — bár nem egyedül — hasznosítható módszer, ha a felelet elhangzása után, mielőtt a hozzászólások megkezdődnek, a hallgatók kérdéseket tesznek fel a felelőnek, melyekre ő jól vagy rosszul, kielégítő vagy nem kielégítő módon válaszol, s amihez a hallgatók megteszik — elsősorban a kérdező — észrevételeiket. A szemináriumi munka élénkítését, a vitaszellem fejlesztését sokszor akadályozza — nálunk különösen a lányok részéről, bár nem mindenkinél — a baráti légkör. Tapasztalatom, hogy ha valaki helytelen álláspontot képviselt, azt a barátnője nem cáfolta, sőt egyetértett vele. Azt kell elérni, hogy a hallgatók elvi szilárdsága, a tudományos igazság melletti kiállása töretlen legyen, még ha a legkedvesebb barátról van is szó. S itt éppen azzal tudunk már eddig is eredményeket elérni, hogy alkalmazzuk a főkérdéssel kapcsolatos előbb említett módszert.

Helyes, ha a vezető a kérdés lényegének összegezésével párhuzamosan kitér olyan dolgokra is (magatartás, példamutatás), amelyek a hallgatók közvetlen diákéletét érintik, s amely nem hatás nélküli különösen akkor, ha az ilyenre mindig gondot fordít egyes alkalmakkor.

A hallgatók jobb szemináriumi munkára való ösztönzésében jelentős szerepe van a feleletek osztályozásának. A hallgatók pusztán jegyértékük növelése érdekében is — ami a bizonyít-

ványba kerül — többségükben igyekeznek mindig a lehető legjobban felkészülni, ami a tanulmányi munka eredményességét növeli. Ugyanakkor viszont előállnak olyan gátak, veszélyek, melyek ha a tanár nem ügyel, rontják az osztályozás módszerét és az oktató-nevelő munka tartalmát. Melyek ezek?

Fennáll annak a veszélye pl., hogy a hallgatók kevésbé törekednek a megtanulandó anyag megértésére, bemagolják mint tantárgyat, mert azt hiszik, hogy így jó osztályzatot szerezhetnek. Hogy a vezető ezt tompítani tudja, elsősorban azokat a felelőket kell megdícsérnie, akiknek a feleletéből látni, hogy gondolkodnak is a megtanultakon, hogy valóban érdekli őket a marxizmus — leninizmus.

Fennáll annak a veszélye is, hogy egyesek attól való félelmükben, hogy rossz osztályzatot kapnak, nem szólnak, hanem elzárkóznak a szemináriumi munkától, vagy ami ennek fordítottja, és nem kis diákfurfang, hogy a hallgatók, ismerve előre a szeminárium anyagát, megállapodnak abban, hogy ki melyik részből készül a szemináriumra, azt a részt jól megtanulják, a szemináriumon elmondják, s a jó osztályzat reményében a továbbiak során hallgatnak. Mind az első, mind a második eshetőség elkerülésére helyes, ha a szemináriumvezető nemcsak önként jelentkezőket feleltet, hanem többségben fel is szólít.

Fennáll továbbá annak a veszélye, hogy mivel a vezető minden feleletet osztályozni akar, a felszólalásokat állandóan írja. Ez teljesen elszakítja hallgatóitól. Véleményem szerint nem kell minden feleletet osztályozni, csak a főkérdésre adott választ és az érdemlegesebb hozzászólásokat, s így nem is kell minden feleletet papírra írni. Hogy mégis a szemináriumvezető a félév végén minden hallgatót reálisan tudjon osztályozni, ahhoz az szükséges, hogy minél több lehetőséget biztosítson mindenkinek a félévközi szereplésre, rendszeresen ellenőrizze jegyzetelket, önálló tanulmányi munkájukat. Ilyen alapon törekedjék annak megállapítására minden hallgatónál, hogy felelete a kötelező irodalom alapos feldolgozásán nyugszik-e, és nem csak felszínesen megtanult tényeket mond-e, ami az osztályzat minőségét jó vagy rossz irányban feltétlen befolyásolja. S végül helyes, ha a szemináriumvezető a félév derekán közli hallgatóival addigi tanulmányi munkájuk jegyértékét, értékeli személy szerint valamennyiük munkáját, ami a hátralevő időszakban a hallgatók tanulmányi ambícióját növeli.

* * *

Amikor a hallgatók materialista világnézetre való neveléséről beszélünk, lényegében a vallásos, kispolgári, ellenséges né-

zetek elleni harcról van szó. A szeminárium ilyen értelemben nem egyszerűen arra szolgál, hogy hallgatóinkkal megtanítsuk a marxizmus—leninizmust, hanem arra, hogy legyőzzük azokat a marxistaellenes nézeteket, amelyeket azok magukban hordanak. Hogy a szemináriumvezetésünk tudatosan a hallgatók nevelésére irányuljon, a fentieket szem előtt kell tartanunk, a módszert e feladatoknak kell alárendelnünk.

A marxizmus—leninizmus szemináriumoknak a hallgatók eszmei-politikai nevelésében elfoglalt különleges és felelősségteljes helye joggal megköveteli tőlünk tehát azt, hogy munkánk módszereit állandóan tökéletesítsük. A módszertani elvek érvényesülése könnyebbé és eredményesebbé teszi munkánkat. Eppen ezért a problémakört nem is zárhatjuk le, tovább kell dolgoznunk módszereink tökéletesítésén, hogy oktatói-nevelői tevékenységünket még eredményesebbé tudjuk tenni.

Jegyzet

1. Az MDP KV-nek 1953. októberi határozata a pártpropaganda munkáról, az 1954. augusztusi határozata az egyetemi és főiskolai munkáról, az 1955. augusztusi határozata az egyetemek nevelő munkájáról.
2. A szemináriumvezetés módszerei. O. M. Felsőoktatási Főosztály. Módszertani levél. 4. 10. old.
3. Uo. 10. 1.
4. Uo. 10. 1.

Irodalom

- A szemináriumvezetés módszerei. O. M. Módszertani levél. 4. sz.
- Illés Lajos: A szemináriumok vitavezetésének néhány problémájáról. Propagandista, 1955. április.
- Bognár Gyula: Hogyan segítse a propagandista tanfolyam módszertanilag a propagandistákat. Propagandista, 1955. IX.
- Gáspár Ferenc — Máté Ferencné: A magyar párttörténeti szemináriumok ellenőrzésének főbb tapasztalatai. Tájékoztató, 1955. V. 15.
- A. A. Vagin: A szemináriumi foglalkozások módszertanáról. Vesznyik Viszsej skoli, 1954. 5. sz.
- T. Syllaba: A marxizmus—leninizmus alapjai módszertanának néhány kérdése a főiskolákon. Vysoka Skola. 1954. 11—12. sz.